

Izvoarele
unui
episod
biografic

Numirea la direcția Teatrului Național

În primăvara anului 1888, după înfierbîntate campanii de club și de presă, după patetice interpelări în Cameră, „viziratul” de 12 ani al bătrînului liberal Ion Brătianu ia sfîrșit, în zgomotoasele pregătiri pentru guvernare ale opoziției conservatoare. Dar, calcule politice ale monarhului decid ca președinția de consiliu și portofoliile ministeriale să fie date aripilor junimiste („radicalii” conservatori) și nu impozanților latifundiați. Cabinetul lui Teodor Rosetti, efemer și zguduît de probleme sociale insolubile, cuprinde, la Culte și Instrucțiune publică, o personalitate: Titu Maiorescu (cf. T. Maiorescu — *Istoria contemporană a României*, 1866—1900, Buc., 1925). *Cronica vremii* (cf. mai ales C. Bacalbașa — *Bucureștii de altădată*, vol. II, Buc., 1928) înfățișează convulsiile inerente la instalarea unui nou guvern, presiunile de tot felul pentru așezarea în slujbe, pentru acordarea de concesiuni, de înlesniri, intervențiile, după ani de așteptare în opoziție.

Lipsit de personalitate, cabinetul Teodor Rosetti n-ar fi reținut atenția posterității (numile de guvernare se consumă în aprige și inutile acuze parlamentare), dacă biografia unui clasic al culturii noastre, I. L. Caragiale, nu și-ar fi adăugat, atunci, un frământat episod.

I. L. Caragiale, rentier, cum își zicea, cu o crîncenă ironie, după mărunte slujbe în administrație — acceptate, poate, de dragul de a-și confunda starea socială, cu aceea a personajelor sale — făcea, în această primăvară a lui 1888, politică subtilă, cu nemuritorul Mitică, la berăriile Cooperativa, Gambrinus, Cosman, Cantilli... Adică, nu făcea nimic. În unele seri, își punea redingota, pentru a depune respectuoase omagii în casa Maiorescu, din strada Mercur (pe

locul de azi al magazinului bucureștean „Eva”), în care devenise familiar la întrevederi amicale, la mese intime, la primiriile amfitrioniei, trecînd drept un conviv spiritual, deși cam excentric. Era deplin afirmat ca scriitor; conflictul cu Ion Ghica, după premiera *Noptii furtunoase*, fusese uitat, Carmen-Sylva stinsese, prin grațiozități regale de efect, murmurul snobilor la premiera *Scrisorii pierdute*. Academia votase un premiu pentru farsa *D’ale carnavalului* (a cărei premieră s-a transformat în catastrofă), încît Nenea Iancu se vedea în postura hazoasă, dar generatoare de profundă indispoziție, de a parodia public o stare de mulțumire străină sufletului său ales. Intrat în viața publică prin cușca suflorului, (cum arăta, veninos, peste multe decenii, un prieten infidel — C. Bacalbașa, op. cit., vol. IV), el își dorea o întemeiere solidă a prestigiului literar, printr-un rost armonizat cu succesele sale dramaturgice. Caragiale — zeci de memorialiști o confirmă — nu era un vanitos, ci un om al echilibrului, al armoniei; dacă piesele sale îl impuseseră, alături de Alecsandri, ca dramaturg, grija zilei de mîine trebuia înălțurată printr-o carieră pe măsură. Fostul funcționar la Regia monopolurilor statului, avînd conștiința genialității sale, dorea Direcția Teatrului Național, văzînd în această funcție nu o sinecură, ci o posibilitate de a-și împlini amplele sale planuri teatrale. Dacă avea asigurate tihna și sprijinul firești, Caragiale își propunea să realizeze, în fruntea primei scene — cum pătrunzător observă istoricul de teatru Florin Tornea — „reorganizarea administrativă a teatrului; apoi reorganizarea lui morală, disciplinarea vîlții și muncii în teatru; apoi reorganizarea artistică — inițierea unei serioase și statornice munci pregătitoare a

spectacolelor — strictele în repetiții, prezența activă și creatoare a directorului de scenă și, alături de acesta, a directorului de teatru; stimularea profesională a actorilor, promovarea talentelor reale, descoperirea și educarea de noi cadre, în sfârșit, ca o culminare firească, reorganizarea repertoriului pentru a deveni vrednic de prima scenă". (**Caragiale, director la Teatrul Național** — comunicare științifică, consultată în manuscris).

Ruleta politică îi oferea șansa. Titu Maiorescu, de care îl lega o respectuoasă, dar cumpătată amicitie, putea decide, ca ministru, asupra soartei sale. De aci încolo, intrăm, însă, într-un derutant labirint documentar, pe măsura omului contradictoriu care a fost Caragiale. E aproape imposibil de separat adevărul de anecdotă, în pofida autorității celor care au „depus” în cauză. Cum a fost numit I. L. Caragiale director al Teatrului Național, cum s-a impus, pentru un post rezervat, printr-o tradiție ce cucerea teren, aristocrației?

Șerban Cioculescu a fixat datele chestiunii (**Viața lui I. L. Caragiale**, Ed. Fundațiilor, 1940, idem 1969, 1973, 1977); la fel, Ioan Massoff, în **Teatrul românesc. Privire istorică**, vol. III, E.P.L., 1969. O privire amănunțită asupra întregului material documentar referitor la acest episod biografic, poate fi însă, azi, interesantă.

După mai multe ezitări, dictate de fireasca pudoare a unui om de caracter, ce nu voia să fie confundat cu un sollicitant abil, Caragiale așterne, cu frumoasă caligrafie, câteva rânduri către protocolarul prieten, semnate „Vechiul dv. cunoscut, „cincul” I. L. Caragiale”: „Favoarea de a obține de la d-voastră câteva minute de audiență particulară o doresc așa de mult, încât nu m-am pot să nu îndrăznesc a vi-o cere”. (I. L. Caragiale — Opere VII. **Correspondență**. Ed. Fundațiilor, 1942). Până la acest text olograf, cedat târziu de fiica lui Maiorescu, circula, în tipăriturile cunoscutului falsificator de documente Octav Minar, și de aici în numeroase studii, o prelinșă scrisoare a dramaturgului către același Maiorescu, redactată în termeni imposibili. (cf. B. Iordan, Lucian Predescu. **Caragiale**, Ed. Cugetarea, 1939). Abia în 1940, Șerban Cioculescu a restabilit adevărul.

„Insemnările zilnice” maioreșdene nu rețin nimic din cele discutate la 8 aprilie 1888; probabil, surpriza bine jucată a gazdei la aflarea cererii a iușit dintr-unul, căci Ion Luca nu putea fi prin în capcane verbale. În lipsa mănturilor, Camil Petrescu, într-o vibrantă pagină de teatru — **Caragiale în vremea lui**

E.S.P.L.A., 1957 — reconstituie imaginar scena.

Dacă soritorul n-a trântit ușa la plecare, sigur că o frază bine simțită a încheiat vizita, care-l lăsa pradă celei mai vii emoții. Chestiunea rămânea deschisă, până când olimpiantul ministru avea să-și consulte cugetul și ceroul de intimi (postul cerut avea și o bună reputație în societate!). În cazul unui refuz, temeiul trebuia să fie solid, căci el ar fi venit din partea mentorului literar, care crease în jurul operei un curent de simpatie și de înțelegere, de care numai Eminescu se bucurase. La rândul-i, Caragiale a comentat aprins, cu prietenii, delicata situație. Nicolae Petrașcu, chestionat de ministru, se dovedește a fi prevenit: „Într-o seară, la masă — eram numai noi cu d-na Maiorescu — el întreabă rar și cîntînd silabele „Ei, pe cine numim director la Teatrul Național? Duiliu (Zamfirescu — n.n.) ar fi fost bun, dar el ne lipsește”. „Pe Caragiale” — răspunsei eu. De regulă, cînd Maiorescu punea astfel de întrebări, era mai mult ca să audă și alte păreri, căci adesea el o avea pe a lui. „Caragiale?”, reluă el, „director de scenă da, dar administrator al teatrului, cu socoteli, cu cifre... nu-l văd”. (Nicolae Petrașcu — **Biografia mea**, în I. E. Trouțiu, **Studii și documente literare**, vol. VI, Buc. 1938). Iacob Negruzzi, redactorul **Convorbirilor literare** și coautor cu Caragiale la libretul operei **Hatmanul Baltag**, ascunde, în veșmîntul gîndului elegant exprimat, o perfidă ripostă la fulminantele ironii caragialeene, cărora nu le putea ține piept „eu îmi dădui părerea că ar fi mai bine să i se găsească o altă funcțiune mai potrivită caracterului său. Prea era grea o administrație atît de vastă și de complicată pentru o natură mai predispusă la lucrări de imaginație decît la o muncă istovitoare de seacă administrație și la conducerea acelei „gens irritabilis”, acelei clase de oameni susceptibili și nervoși, cum sînt artiștii și artiștele dramatice” (I. Negruzzi — **Caragiale**, în „Convorbiri literare”, nr. 6, 1912). Rîgidul Duiliu Zamfirescu — persiflat de Caragiale pentru aerele sale nobiliare — preținde, peste zece ani, într-o scrisoare către esteticianul Mihail Dragomirescu, că, atunci cînd i s-a cerut opinia, ar fi fost animat de simțul valorii, în ciuda resentimentelor: „...am insistat atîta pe lîngă d-l Maiorescu să-l numească Director General al teatrelor, adică, sînt bine îndreptățit că oriunde va fi pus, îl ne fera pas long feu; cu toate astea, trebuie pus”. (Al. Săndulescu — **Duiliu Zamfirescu, scrisori inedite**, E.A., 1967.) O consternantă versiune a

numirii o dă profesorul I. Suchianu în urma unui reușit spectacol alegoric regizat de Caragiale la Sinaia, regina-poetă s-ar fi arătat mirată că dramaturgul care-i citise la palat **O scrisoare pierdută** nu este și director al Teatrului Național. Caragiale ar fi răspuns, cu falsă umilință, că nu-l vrea Maiorescu (?). „Am să te numesc atunci eu, căci pe mine nu cred să mă refuze domnul Maiorescu” — ar fi sunat augustul verdict. (I. Suchianu — **Diverse însemnări și amintiri**, Buc., 1933.)

Cel mai mult teren a cîștigat, pentru biografii, versiunea lui D. Teleor. Nelipsit, ami în șir, de lîngă halba genialului confrate, el a trecut posterității, într-un dialog de fantezie, un amănunt de culise, aflat poate chiar de la cel în cauză. Maiorescu, vrînd să pună capăt afacerii, s-ar fi consultat cu Petre Carp: „Pe cine zici tu, Petrarhe?” „Dacă vrei să faci una boacăna, te-ai povățui să-l numești pe Caragiale!” (apud Șerban Cioculescu, op. cit.)

Deci, ezitarea scrupuloasă a ministrului, opoziția fermă, clădită pe o prejudecată, a prietenilor influenți, sprijinul complezent al altora, intervenția suveranei, voia întîmplării, dictată de o bună dispoziție — iată tot atîtea motive de a medita la întrebarea dacă nu cumva directoratul lui Caragiale era compromis dinainte de a se fi semnat decretul regal. Curiozitatea sa enormă îl purtase prin toate mediile; din Dealul Spirii, descindea direct în marile saloane, ca apoi să-l prindă zorile într-o simigerie. Omul demuta prin reacții imprevizibile, prin cozenia strălucitoare, adaptată nivelului intelectual al oricărui interlocutor, prin duhul vorbeii cu seducătoare arome lexicale (cf. **Amintiri despre Caragiale**, Editura Minerva, 1972). Scriitorul era lesne de abordat în pagi-

na lui, omul — nu. Iritarea față de persoană, manifestată chiar de prieteni care-i prețuiau scrisul, este explicabilă. Un mare neliniștit, I. L. Caragiale trezea suspiciuni și celor mai pătrunzătoare spirite (ca Maiorescu), care sancționau reacții și trăsături de caracter, ce aveau să fie considerate apoi, în posteritate, linii definitorii ale unui magnifico purtător! Ironie a destinului literar?

Nu credem că ministrului Maiorescu i-a fost forțată mina de vreo intervenție, sau că s-a lăsat convins de vreo opinie, oricît de influentă ar fi fost. Chiar dacă se îndoaia în sinea sa, sau în cerc intim, de capacitățile gospodărești ale dramaturgului — temere infirmată de datele arhivei —, autorul **Criticilor** înțelegea că rațiuni profunde l-au îndemnat pe Caragiale să se așeze în scaunul lui Ion Ghica. Era singura „stare a teatrului” pe care genialul om al scenei n-o cumosuse. Cu riscul unui eșec (la care ministrul poate că se aștepta), a întocmit decretul de numire, convins că desăvîrșește, astfel, armonia unei biografii. Finețea spiritului maioreescian dă astfel încă o strălucită probă a ceea ce au însemnat omul și cîntărețul în viața „oimicului” Caragiale.

Cînd în seara de 1 octombrie 1888, la deschiderea stagiunii, fiul și nepotul de actori priibegi s-a arătat în loja Direcției Teatrului Național, în mare tînută, culisele au trăit sentimente contradictorii. Un alt capitol de relații se deschidea, de această dată în tonalitatea burlescă a vodevilurilor, prin care stagiunea a trebuit, fatal, să păcătuiască. În magistrala carte a academicianului Șerban Cioculescu, odiseea este înfățișată în toată furtunoasa ei desfășurare.

